

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО**

Кафедра спортивного туризму

Скабара Роман

ЛЕКЦІЯ № 3

Теоретико-методологічні складові туризмології

з навчальної дисципліни

„ТУРИЗМОЛОГІЯ”

Галузь знань: 24 Сфера обслуговування

Спеціальність: 241 Готельно-ресторанна справа

Освітній ступінь: магістр

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

на засіданні кафедри спортивного туризму

„ ”

20 р. протокол №

Зав.каф _____ Кухтій А.О.

Туризм – активна і невимушена форма спілкування людей. Розширення і поглиблення туристських зв'язків між країнами – важлива проблема сучасних міжнародних відносин. Проблеми розвитку туризму, його економічний, політичний і культурний впливи на світове господарство та міжнародні зв'язки активно обговорюються в політичних, ділових та наукових колах.

Сьогодні, починаючи від Наради з безпеки та співробітництва в Європі (Гельсінкі, 1975), окреслилася тенденція до поліпшення міжнародного становища – зміцнюються контакти між країнами з різноманітними системами та рівнями розвитку, позитивний вплив туризму стає особливо помітним.

Держави-учасники Наради з безпеки та співробітництва в Європі, визнаючи внесок, який робить міжнародний туризм у розвиток поорозуміння між народами, а також в економічній, соціальній і культурній прогрес, висловили намір заохочувати розвиток туризму як на індивідуальній, так і на колективній основі. Вони домовилися продовжувати співробітництво в галузі туризму на двосторонній та багатосторонній основі.

На світовому рівні характерною ознакою туризму останніх років є достатньо висока динамічність і стабільність його розвитку, а також його активний вплив на економіку багатьох країн, що мають сприятливі рекреаційні ресурси.

Туристський обмін між країнами – це по-суті один з видів міжнародних зв'язків, що охоплює важливі питання громадського життя. Сьогодні створено об'єктивні передумови для співробітництва в міжнародному масштабі.

Міжнародний туризм і туризм взагалі відіграє велику роль у зміцненні миру в усьому світі, поліпшенні порозуміння і дружби між народами, розширенні торгового, наукового та культурного співробітництва, встановленні добрих відносин між державами.

Ознайомлення зі звичаями, побутом, культурою народу іншої країни, з її історією та історичними пам'ятками спонукає до глибокого пізнання довкілля. Поєднання слів відпочинок, оздоровлення, пізнання, враження щонайкраще передає сучасний напрям у розвитку як міжнародного, так і внутрішнього туризму.

Туризм дає змогу людям не тільки ознайомитися з життям один одного, а й порівняти різні економічні системи. Поряд із зростанням туристичних потоків до найрозвинутіших країн туризму, підвищується інтерес до нових і ще малоосвоєних районів, не зважаючи на високі транспортні витрати і дещо обмежені можливості туристського сервісу.

Туризм посідає чільне місце в міжнародних зовнішньо-економічних зв'язках. Він є важливим стимулом розвитку світової торгівлі, що сприяє розширенню й активізації міжнародного торгового обміну. Водночас туризм слід розглядати і як самостійний вид міжнародних зв'язків.

Туризм – одне з важливих соціально-економічних явищ сучасності, що підпорядковане дії об'єктивних законів розвитку людського суспільства. Як вид людської діяльності й галузь економіки, туризм активно розвивається, і в майбутньому його значення безсумнівно зростатиме.

Туризм – найдинамічніша галузь сфери послуг. Потреба у відпочинкові стимулюється урбанізацією, науково-технічною революцією, загальним підвищенням життєвого рівня тощо.

Туризм – різновид рекреації, один з видів активного відпочинку. Він відображає характерну тенденцію сучасності, коли перевага віддається розвиткові динамічного відпочинку, у процесі якого відновлення працездатності поєднується з пізнавальною діяльністю.

З економічного погляду, туризм – це особливий спосіб споживання матеріальних та духовних благ, послуг і товарів, що виокремлюється в самостійну галузь господарства.

У деяких країнах туризм став ваговою статтею доходів держави і належить до найперспективніших галузей національної економіки. В Україні туризм визнано однією з галузей, що потребують пріоритетного розвитку.

У законі України Про туризм зазначено, що туризм – це тимчасовий виїзд (подорож) осіб з постійного місця проживання з пізнавальною, оздоровлювальною, професійно-діловою, спортивною, релігійною та іншою метою на термін від 24 годин до одного року поспіль, без зайняття оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування.

На нашу думку, туризм – це вид рекреації, пов'язаний з виїздом за межі постійного місця проживання, активний відпочинок, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровлювальними, пізнавальними, спортивними і культурно-розважальними цілями.

Види і форми туризму

Для територіальної організації та планування туристського господарства важливе значення має класифікація туризму, яка полягає у виокремленні класів, форм і видів туризму за найрізноманітнішими напрямками.

Досі немає чіткої загальноприйнятої класифікації туризму. Це пояснюється насамперед тим, що практично неможливо виокремити чисті форми і види сучасного туризму.

Класифікація туризму за видами і формами дає змогу розв'язати низку проблем розвитку і територіальної організації туристського господарства, визначати попит на окремі види туристських послуг і на цій підставі розробляти плани розвитку матеріально-технічної бази туризму.

Туризм можна класифікувати за найрізноманітнішими показниками: за метою, засобами пересування, характером, термінами і тривалістю подорожі, засобами розміщення тощо. У класифікації туристських подорожей і розподілі їх на види вирішальне значення має їх мета. Щоправда, мандруючи, турист ставить перед собою не одну мету. Втім, залежно від індивідуальних потреб туриста, одна з них переважає.

Форми і види туризму різноманітні. Вони залежать від низки чинників: наявності і тривалості вільного часу; віку, статі, стану здоров'я, рівня духовного розвитку, особистих смаків людей і їх матеріального добробуту; розмаїтості природних умов і сезонності; наявності певних засобів пересування.

З огляду на мету та умови можна виокремити форми і види туризму.

Залежно від виду, туризм поділяють на: внутрішній або національний – подорожі у межах своєї країни; іноземний або міжнародний – подорожі поза межами країни.

Внутрішній туризм обслуговує переважно громадян своєї країни, іноземний – туристів з-за кордону. Для кожної країни здійснення туристських подорожей її громадян за кордон буде пасивним туризмом, а приїзд іноземців – активним.

Плануючи розвиток туристського господарства, зокрема, його матеріально-технічної бази, не можна враховувати потреби тільки якогось одного виду туризму – іноземного або внутрішнього, попиту лише іноземних туристів або громадян своєї країни. Іноземний туризм перебуває під впливом політичних обставин, наприклад, загострення відносин між державами може призвести до скорочення або навіть згортання туристських зв'язків. За таких умов, коли сповільнюється або скорочується обсяг іноземного туризму, внутрішній туризм є амортизатором для туристського господарства загалом.

Розвиткові внутрішнього туризму не у всіх країнах приділяється достатня увага, проте щороку його економічне значення зростає. Хоча внутрішній туризм і не забезпечує притоку іноземної валюти, але він пожвавлює економічну кон'юнктуру, сприяючи розвитку туристського господарства.

У Законі України Про туризм подається інший поділ. Вказано, що туризм є іноземний, внутрішній та зарубіжний. До першого належать іноземці, котрі подорожують територією України, до другої – особи, котрі подорожують в межах своєї країни, і до третьої групи належать громадяни

України, які подорожують за кордоном. Вважаємо цю класифікацію (за напрямом здійснення туристичної подорожі) недостатньою для законодавчої бази, хоча цілком виправданою з погляду держави, адже пріоритетним видом туризму для України залишається іноземний (в'їзний) туризм як вагомий чинник поповнення валютними надходженнями державного бюджету та створення додаткових робочих місць.

За характером організації туризм поділяють на: плановий (організований); самодіяльний (неорганізований).

Плановий туризм – це внутрішній туризм за маршрутами, розробленими і організованими відповідними туристичними організаціями, з виданням туристам певного комплексу послуг (екскурсійне обслуговування, транспортне перевезення, забезпечення місцями проживання, харчування тощо). В Україні плановий туризм поширився з 60-х років двадцятого століття. Через територію України проходить майже 500 планових туристичних маршрутів.

Подорожі груп або окремих туристів, що здійснюються не за планом, передбаченим туристичними організаціями і підприємствами, є самодіяльним (неорганізованим) туризмом. Туристи самі вибирають і розробляють маршрути своїх подорожей. Самодіяльний туризм об'єднує на добровільних засадах аматорів пішохідних, лещетарських, велосипедних, автомобільних, гірських та інших походів різної кваліфікації. Відпочинок під час самодіяльних походів не обмежується оздоровленням і відновленням сил, а спрямований також на активне пізнання довкілля, охорону природи, вивчення пам'яток історії та культури, ознайомлення з минулим і сучасним місця подорожі. Самодіяльний туризм поєднує форми краєзнавчої та екскурсійної діяльності, суспільно корисну роботу за дорученнями науково-дослідних, природоохоронних та інших організацій, а також організацію і проведення туристичних зборів і змагань, самодіяльну і технічну творчість, навчання туристичних кадрів. Усі самодіяльні походи відбуваються згідно з правилами проведення туристських спортивних походів.

За кількістю учасників виокремлюють: індивідуальний туризм; груповий туризм.

Подорож окремої сім'ї або однієї людини за власним планом – це індивідуальний туризм, подорож групи людей – груповий. Хоча деякі теоретики виділяють подорож окремої сім'ї як сімейний туризм.

За термінами і тривалістю подорожей туризм поділяють на: короткочасний (туризм вихідного дня); тривалий.

Короткочасний туризм передбачає перебування людей у туристичній подорожі не більше трьох діб. Він є масовою формою, тому що в нього втягнуті широкі прошарки населення. Зростає значення короткочасного туризму, особливо серед молоді. У цих умовах короткочасний, але багаторазовий відпочинок наприкінці тижня в туристичних подорожах буде конкурувати з тривалим, але одноразовим відпочинком. При п'ятиденному робочому тижня із загального річного бюджету часу на відпочинок, майже половина припадає на вихідні і тільки 15-20% - на відпустки або канікули. Інша частина вільного часу припадає на щоденний відпочинок після робочого дня. Потрібно також враховувати постійний чинник – транспортну доступність, виражену в часі.

Міське населення усе більше прагне до відпочинку на лоні природи. З огляду на важливе значення організації короткочасного відпочинку, а також тенденцію подальшого збільшення вільного часу населення, слід звернути особливу увагу на створення зон неміського короткочасного відпочинку.

За територіальною ознакою внутрішній туризм поділяють на: місцевий; дальній.

Місцевий туризм передбачає організацію туристичних подорожей у межах рідного краю, а дальній – за його межами.

За інтенсивністю туризм поділяють на: постійний, сезонний, односезонний, двосезонний.

Під постійним туризмом розуміють рівномірне відвідування туристських районів і населених пунктів упродовж року, а під сезонним – у

певний час року. Сезонний туризм поділяють на односезонний і двосезонний. Односезонний туризм поширений у тих районах, які відвідують у певний час року, переважно влітку або взимку, а двосезонний туризм характеризується туристичними потоками і влітку, і взимку.

Залежно від мети подорожі туризм поділяють на: пізнавальний (екскурсійний) – відвідування та ознайомлення з пам'ятними місцями та пам'ятками культури, історії, природи; оздоровлювально-пізнавальний – поєднання цілей оздоровлення і пізнання; курортно-лікувальний – пересування людей, зумовлене потребою поліпшити стан здоров'я; спортивний – участь у спортивних заходах; вихідного дня – перебування кілька днів за межами міст чи у спеціалізованих зонах відпочинку; діловий – відвідування об'єктів за професійним інтересом; релігійний; зелений; аматорський – мисливство, рибальство тощо.

Розгляньмо докладніше деякі з цих видів. Курортно-лікувальний туризм вважають одним з найстаріших видів туризму, який розвинутий у країнах з найвигіднішим географічним розташуванням та сприятливими кліматичними умовами, що мають бальнеологічні та кліматичні літні й зимові курорти (в Україні, Росії, Італії, Франції, Чехії, Словаччині, Австрії, Швейцарії, Болгарії, Угорщині, Румунії тощо). Для організації курортно-лікувального туризму важливим є цілющий клімат, лікувальні джерела і грязі, мальовничі природні й садово-паркові ландшафти. Розвиток курортно-лікувального туризму зумовлює появу великих і малих туристичних центрів і навіть цілих туристичних комплексів.

Відомими міжнародними курортами і місцями масового відпочинку є Ялта (Україна), Сочі (Росія), Капрі (Італія), Ніцца (Франція), Вісбаден (Німеччина), Карлові Вари (Чехія), Давос, Лозанна (Швейцарія), Інсбрук (Австрія).

Перебування на курортах, окрім оздоровлення, передбачає ознайомлення з визначними пам'ятками цього району, пам'ятками історії і

архітектури, національними традиціями місцевого населення тощо. Тому таких курортників слід вважати туристами.

Спортивний туризм – це пересування людей у вільний час, щоб займатися спортом.

Він має такі різновиди: пішохідний, гірський, водний, лещетарський, гірськокожаний, велосипедний, автомобільний тощо.

В Україні цей вид туризму достатньо поширений. Спортсмени-туристи для підвищення своєї спортивної кваліфікації виконують встановлені нормативи. У туристичних походах є різноманітні категорії складності. Категорія складності туристичної подорожі визначається характером і кількістю природних перепон, які має перебороти спортсмен-турист під час проходження маршруту, розробленого і затвердженого маршрутно-кваліфікаційними комісіями. Крім того, категорія складності визначається тривалістю подорожі, протяжністю і складністю маршруту, а також іншими специфічними чинниками.

Проходження туристських маршрутів від простих до найскладніших і накопичення досвіду організації та проведення туристичних подорожей передбачають виконання певних нормативів, що дають право одержати туристські розряди і звання.

Активно розвиваються цільові туристичні поїздки на різноманітні фестивалі мистецтв, виставки, свята, спортивні змагання, а також спільна робота та відпочинок молоді багатьох країн у спортивних та оздоровчих таборах тощо. Такі заходи теж сприяють розвитку туризму.

Для залучення іноземних туристів у багатьох країнах значну увагу приділяють організації різноманітних видовищних заходів.

Діловий туризм виник порівняно недавно. Першими організованими туристичними подорожами пізнавально-ділового характеру в закордонні країни були поїздки на міжнародні ярмарки і виставки. Кількість поїздок ділових людей збільшилася з розширенням комерційних ринків і поступовим ослабленням митних обмежень, а також завдяки збільшенню швидкості руху

транспорту та зниженню транспортних витрат. Міжнародні виставки, ярмарки, аукціони, які відвідують мільйони туристів,- досить прогресивна форма спілкування.

Діловий туризм охоплює групи людей, об'єднаних єдиною метою або фаховими інтересами. Це можуть бути бізнесмени, інженери, лікарі, педагоги, спеціалісти сільського господарства, які здійснюють туристичні подорожі за спеціальними програмами і маршрутами. Поняття “діловий туризм”, за сформованою у міжнародному туризмі практикою, охоплює широке коло поїздок: ділові поїздки співробітників підприємств для переговорів, участі у виробничих нарадах, презентаціях, збутова діяльність тощо; поїздки на конгреси, конференції, виставки, ярмарки, біржі; поїздки на спортивні змагання команд, гастролі; поїздки офіційних делегацій.

Діловий туризм відіграє значущу роль у міжнародному внутрішньому й іноземному туризмі України, перспективи його розвитку - якнайсприятливіші. Частка ділового туризму у світі, за оцінками експертів ВТО, становить майже 20%. Діловий туризм – один з економічно найефективніших видів туризму у світі. Майже 50% доходів авіакомпаній, 60% доходів готелів складає обслуговування саме цієї категорії туристів.

Релігійний туризм – подорожі, які мають на меті які-небудь релігійні процедури, місії. Історично – це найстаріший вид туризму. Сьогодні особливо помітне прагнення туризму і релігії до якнайтіснішого співробітництва. У туризмі з релігійною метою можна виокремити такі види поїздок: паломництво, тобто відвідування святих місць, щоб вклонитись церковним реліквіям, святиням і взяти участь у відправленні релігійних обрядів; пізнавальні поїздки, щоб ознайомитись з релігійними пам'ятками, історією релігії та релігійною культурою; наукові поїздки – поїздки науковців, які вивчають різні релігії.

Основними центрами релігійного туризму є Ватикан, Єрусалим і Мекка.

Рекомендована література:

1. Практика сучасного туризму: соціальна та економічна ефективність / Матеріали міжнародної конференції. – К., 2009. – С. 215-240.
2. В. А. Смолій. Енциклопедичний словник-довідник з туризму. / В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух. – К., 2006. – С. 367.
3. Кухтій А. Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з туризмознавства до діяльності у сфері адаптивного туризму / Андрій Кухтій, Костянтин Лабарткава, Світлана Кухтій // Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення : матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – Львів, 2014. – С. 326 – 329.
4. Кухтій А. О. Термінологія професійної підготовки майбутніх фахівців з туризмознавства до діяльності у сфері адаптивного туризму / А. О. Кухтій // Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та туризму : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. – Запоріжжя, 2013. – С. 352 – 353.
5. Любіцева О.О. Туризмознавство: вступ до фаху: підручник / О.О. Любіцева, В.К. Бабарицька. - К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. - 335 с.
6. Оздоровчий туризм : анот. бібліогр. покажч. / уклад. Ірина Свістельник. – Львів : [б. в.], 2017. – 21 с.
7. Оздоровчо-лікувальний туризм : анот. бібліогр. покажч. / уклад. Ірина Свістельник. – Львів : [б. в.], 2017. – 12 с.
8. Особливості формування туристично-рекреаційного потенціалу Закарпаття / Володимир Холявка, Андрій Кухтій, Лідія Тимошенко, Світлана Кухтій // Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туризму в регіонах України : матеріали ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (19-20 жовтня 2018 р., м. Львів). – Львів, 2018. – С. 28–31.
9. Туризмологія : програма дисципліни спеціалізації підготовки магістрів галузі знань 24 "Сфера обслуговування", спеціальності 242 "Туризм", спеціалізації "Туризмознавство" / розроб. Скабара Р. М. - Львів, 2018. - 9 с. <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/20350>
10. Скабара Р. Передумови та основні напрями інвестування санаторно-курортного господарства Львівської області // Інноваційний розвиток національної економіки: матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 7-8 квітня 2011 р. – Тернопіль: Крок, 2011. - С.327-328.
11. Скабара Р.М. Передумови та перспективи розвитку музейного туризму в Львівській області // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки. – Луцьк: РВВ Вежа, 2011. – Вип. 18. – С. 133-136.
12. Скабара Р. Передумови використання музейного фонду Львівської області як туристичного ресурсу / Роман Скабара, Наталія Кокотко // Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туризму в регіонах України : матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (18-19 травня 2017 р., м. Львів). - Львів, 2017. - С. 103-104. <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/9730>
13. Понамаренко А. Структурно-динамічні процеси розвитку готельного господарства Львівської області / Анастасія Понамаренко, Роман Скабара

// День студентської науки: зб. матеріалів щоріч. студент. наук. конф. - Львів : ЛДУФК, 2018. - С. 160-162.

14. Скабара Р. М. [Суспільно-географічні аспекти трансформаційних процесів в готельному господарстві Львівської області](#) / Скабара Р. М. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. – Тернопіль, 2011. – Вип. 2. – С. 142-147.
15. Скабара Р. Сучасний стан та перспективи розвитку готельного господарства Львівської області / Роман Скабара // Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (11-12 травня 2006 р.). - Львів, 2006. - С. 29-30.